

REHBERLİK (2)

BİREYİ TANIMA TEKNİKLERİ

Bireyi tanıma hizmetinin ilk ve en önemli amacı bireyi kendisine tanıtmaktır. Sadece rehberlik açısından değil, öğretimin etkili olması için de öğretmenin öğrencilerini tanıması gerekir. Peki birey hangi yönlerden tanınmalıdır?

- Ailesinin ekonomik durumu
- Ailesiyle ilişkileri
- Beden gelişimi ve sağlığı
- Zihin ve dil gelişimi
- Duygusal ve toplumsal gelişimi
- Okul eğitimi ve başarı durumu
- Okul dışı etkinliklere katılımı
- İlgileri ve yetenekleri
- Geleceğe dair planları ve meslekî eğilimleri

Bireyi Tanıma İlkeleri

- Asıl amaç bireyi kendisine tanıtmaktır.
- Bu hizmet tüm öğrencilere yönelik olmalıdır.
- Öğretmen, yönetici ve aile işbirliği içinde yapılmalıdır.
- Bireyi tanıma hizmetleri süreklidir.
- Bilgiler özel ya da gizli değilse ilgililerle paylaşılmalıdır.
- Bireyin tüm yönleriyle tanınmasına çalışılmalıdır.
- En uygun, en geçerli, en güvenilir ölçme araçları kullanılmalıdır.
- Kullanılan teknikler ve araçlar birlikte değerlendirilmelidir. Tek bir ölçme aracına göre değerlendirme yapmak doğru değildir.

Test Teknikleri

1. Başarı Testleri

- Standart başarı testleri

-Öğretmen yapımı başarı testleri

2. Yetenek Testleri

-Genel yetenek testleri

-Özel yetenek testleri

3. Kişilik Testleri

-Kağıt kalem testleri

-Projektif testler

4. Tutum Ölçekleri

5. İlgi Envanterleri

Test Dışı Teknikler

1. Gözleme Dayalı Teknikler

Gözlem, Gözlem Listeleri, Vak'a Kaydı, Özellik Kayıt Çizelgeleri, Derecelendirme Ölçekleri

2. Kendini Anlatma Teknikleri

Otobiyografi, Arzu Listesi, Zaman Cetveli, Problem Tarama Listesi, Soru Listesi ve Anket

3. Başkalarının Görüşlerine Dayalı Teknikler

Sosyometri, Kimdir Bu?, Rol Dağılım Tekniği, Sosyal Uzaklık Ölçeği

4. Etkileşime Dayalı Teknikler

Görüşme, Veli Görüşmesi, Ev Ziyaretleri, Drama ve Oyun Etkinlikleri

5. Diğer Teknikleri

Bibliyoterapi

Test Teknikleri

Başarı Testleri: Herhangi bir eğitimin ya da öğretimin başarısını ölçmek amacıyla düzenlenmiş testlerdir.

Standart başarı testleri: Geçerlik ve güvenilirliği saptanmış, grup içerisinde başarısı en yüksek adayları seçmek, bir alan ya da programa yerleştirmek amacıyla bir grup uzman tarafından geliştirilmiş testlerdir. (YGS; LYS gibi)

Öğretmen yapımı başarı testleri: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmamış, öğretmenler tarafından geliştirilmiş başarı testleridir.

Yetenek Testleri: En yüksek performansı ölçen testlerdir. Bireyden, en kısa sürede potansiyelini en üst düzeyde ortaya koyması beklenir.

Genel yetenek testleri: Bireyin her türlü performansını belirlemeye çalışan ve belirli düzeylerde genel zihin yeteneklerini ölçen testlerdir. Zekâ testleri gibi.

Özel yetenek testleri: Bazı özel alanlardaki performansı belirlemeye çalışan testlerdir. Belirli sanat dallarında bireyin sahip olduğu zihin yeteneklerini ölçen testler gibi.

Kişilik Testleri: Bireyin kişilik özellikleri hakkında bilgi toplamaya yarayan testlerdir. Puanlamaları ve değerlendirilmeleri genellikle uzmanlık ister. Bu yüzden kişilik testleri, okullarda psikolojik danışmanlar tarafından kullanılır.

Kağıt kalem testleri: Bireyin, kağıdı bir kalem aralığıyla kendi doldurduğu testlerdir.

Projektif testler: Kişiye net olmayan nesne veya resimler gösterilir. Kişi bunlara verdiği cevaplarla kendi kişiliğini yansıtır. (prjeksiyon) Rorschach mürekkep lekesi testi ya da Beier cümle tamamlama testi projektif testlere örnektir.

Tutum Ölçekleri: Bir kişinin ya da grubun nelere, ne derecede değer verdiğini, o şey hakkında ne düşündüğünü ve ne hissettiğini saptamaya yönelik testlerdir. Tutum; bireyin bir nesne ya da durum ile ilgili *düşünce*, *duygu* ve *davranışları*ndüzenli biçimde oluşturan eğilimdir.

Bir tutum ölçeğinin maddeleri duygu, düşünce ve davranışa eşit derecede ağırlık vermelidir. Bir tutum ölçeğinde şu ifadeler yer alabilir:

Kitap okumayı seviyorum. (duygu)

Kitap okumak faydalı ve gereklidir. (düşünce)

Düzenli olarak kitap okurum. (alışkanlık)

İlgi Envanterleri: İlgi; bireyin bir nesneye, kişiye, eyleme ya da olguya belirli bir süreklilikte bağlanması, onunla ilişki kurmasıdır. Yani o şeyden süreli olarak hoşlanmasıdır. İlgi envanterleri; bireyin ilgi duyduğu iş meslek ya da etkinlikleri belirlemek amacıyla kullanılır. Kendini değerlendirme envanteri (Yıldız Kuzgun) ve Meslekî yönelim envanteri (Muharrem Kepçeoğlu) çok bilinen ilgi envanterleridir.

Test Dışı Teknikler

Gözleme Dayalı Teknikler:

Gözlem: Bir kimsenin diğer bir kimse hakkında duyu organları aracılığıyla bilgi edinme yoludur. Gelişigüzel ve sistemli gözlem olarak iki türü vardır:

Gelişigüzel gözlem: Çeşitli etkileşimler esnasında diğer bireyler hakkında edinilen izlenimlerdir.

Sistemli gözlem: Bireyi tanımak amacıyla önceden planlanan ve belli kurallara uyularak yapılan gözlemdir.

Ayrıca, gözlemcinin gözlenenle aynı ortamda bulunduğu gözleme "katılımlı gözlem", gözlemcinin gözlenenle aynı ortamda bulunmadığı gözleme "katılımsız gözlem" denir.

Gözleme dayalı tekniklerin tümü sınıf rehber öğretmeni ve okulun psikolojik danışmanı tarafından uygulanabilir. Uygulayıcının psikoloji ve pedagoji konusunda bilgili olması daha uygundur.

Gözlem tekniklerinde uyulması gereken bazı kuralları vardır:

- Kimin, niçin, nerede, nasıl, ne kadar sürede gözleneceğine dair bir gözlem planı yapılmalıdır.
- Gözlem yapılmadan önce gözlem sonuçlarının nasıl kaydedileceği ve bilgilerin nasıl analiz edileceği belirlenmiş olmalıdır.
- Belirli bir zaman sürecinde yalnızca bir kişi gözlenmelidir.
- Gözlem amacına uygun bir zaman diliminde yapılmalıdır.
- Bireyin tek seferde uzun süre gözlenmesi yerine kısa süreli ve farklı aralıklarla gözlenmesi tercih edilmelidir.
- Birey kontrollü ve doğal ortamlarda gözlenmelidir.
- Bir kritik davranış gözlenecekse de bu davranış bireyin bütünlüğü içinde gözlenmelidir.
- Gözlem sonuçları yorum ve değerlendirme katılmadan olduğu gibi kaydedilmelidir.
- Birey gözlendiğinin farkına varmamalıdır.
- Gözlem sonuçları unutulma ihtimaline karşı hemen kaydedilmelidir.
- Gözlemci, gözlenenin söyledikleri kadar bunlara eşlik eden duygu ve davranışlara da dikkat etmelidir.
- Gözlemler, hatayı azaltmak amacıyla mümkünse birden fazla gözlemci tarafından kaydedilmelidir.
- Gözlemin ne zaman, hangi koşullarda yapıldığı da mutlaka kaydedilmelidir.
- Gözlemle elde edilen bilgiler, birey hakkında var olan diğer bilgilerle birlikte değerlendirilmelidir.
- Gözlem sonucunda elde edilen bilgiler, bireyi etiketlemek için değil, onun gelişimine katkı sağlamak için kullanılmalıdır.

Gözlem Tekniklerinin Yararları

- Birey, doğal ortamında gözlendiği için bireyi tanıma teknikleriyle ulaşılamayan bazı özgün bilgilere bu yolla ulaşılabilir.
- Gözlem sayesinde, bireyin söyledikleriyle duygu ve davranışları arasında çelişkiler varsa bunlar ortaya çıkarılabilir.
- Gözlem, her yaştaki bireyi ve grubu incelemeye yarayan bir tekniktir.

-Gözlem, uygulanması kolay, mâliyeti düşük bir yöntemdir.

-Gözlem kimseyi işinden alıkoymadığı için zamandan da tasarruf sağlar.

Gözlem Tekniklerindeki Bazı Sınırlılıkları

-Gözlem, görülebilen ve duyulabilen davranışlar hakkında bilgi verir; ancak bunların nedenleri hakkında bilgi vermez.

-Gözleme, gözleyen kişinin duyguları, ön yargıları karışabilir. Ayrıca gözlemcinin uygulama ve kaydetme başarısı çok önemlidir.

Gözlem Listeleri: Gözlemcinin dikkatini belli davranışlar ve kişilik özelliklerine çekmek ve gözlemleri kaydetmek amacıyla hazırlanmış araçlardır. Özellikle okul öncesi dönemde ve ilköğretim birinci kademede kullanılır.

Gözlem listesi

Vak'a Kaydı (Anekdöt, Olay Kaydı): Uzman öğretmen ve yöneticilerin öğrenciye ilişkin "sıradan olmayan, tipik, dikkate değer" davranışları sürekli olarak, objektif ve ayrıntılı biçimde kaydetmeleri tekniğidir. Her olay için ayrı bir kayıt tutulur. Gerekirse yorumlar, ayrı bir bölüme kaydedilmelidir.

Vak'a kaydı

Özellik Kayıt Çizelgeleri: Öğrencilerin çeşitli alanlara ilişkin özelliklerinin sıralandığı bu özelliklerin öğrencide olup olmadığının belirtildiği çizelgelerdir.

Özellik kayıt çizelgesi

Derecelendirme Ölçekleri: Gözlem sonuçlarını sadece "var, yok" şeklinde değil dereceleriyle göstermeye yarayan bir ölçme aracıdır.

Derecelendirme Ölçeklerine Karışan Hata Türleri

a. Kişisel Yanlılık (Eğilim) Hataları: Bu hatalar, dereceleyecek kişinin kişilik özelliklerinden kaynaklanır. Genel anlamda gözlemcinin, değerlendirdiği öğrencilerin tümünü aynı veya benzer derecelere koyması, derecelendirme ölçeğinin tümünü kullanmama eğilimi göstermesi sonucu ortaya çıkar. 3 türü vardır

1. Bonkörlik hatası: Derecelendirme ölçeğinin sadece pozitif derecelerini kullanma eğilimidir.

2. Cimrilik hatası: Derecelendirme ölçeğinin daha çok negatif ucunu kullanma eğilimidir.

3. Merkeze yığılma hatası: Dereceleyen kişinin yanlıya düşmekten çekinerek negatif ve pozitif uçlardan kaçınarak kişileri derecelendirme ölçeğinin orta derecelerine koyma eğilimidir.

b. Mantık Hatası: Dereceleyecek kişinin bireye ait benzer nitelikleri aynı derecelere koyma eğilimidir. Örneğin; öğrenci başarılı ise onun zeki olduğuna inanılır ve ölçek bu mantıkla işaretlenir. Oysa öğrenci konuları ezberlediği için de başarılı olmuş olabilir.

c. Gözlem Yetersizliği Hatası: Gözlemcinin bir niteliği derecelendirirken yeterli gözleme sahip olmamasından kaynaklanan hatadır.

d. Genelleme Hatası (Halo etkisi, Hareleme Hatası): Bu hata türünde bir niteliğin başka nitelikleri örtmesi, bastırması, onlara da genellemesi söz konusudur. Gözlem yapan kişinin değerlendirdiği bireyle ilgili genel kanısını, görüşünü veya inanışını onun niteliklerine genellemesiyle ortaya çıkar. Gözlemci, derecelendirdiği kişi hakkında genel kanısı olumlu ise onu yüksek, olumsuz ise düşük derecelere koymaktadır. Örneğin; gözlemcinin

akademik başarısı yüksek olan bir öğrencinin diğer özelliklerini de gerçekte olduğundan daha iyi olarak dereceleme eğilimi göstermesi.

e. Anlam Hatası: Bu durum, çoğu kez derecelendirilecek özelliğin iyi anlaşılammış olmasından kaynaklanır. Birkaç anlama gelen, yorum farklılığı oluşturabilecek ifadeler bu hataya neden olabilir.

(SOSYAL KABUL HATASI: Bireyin kendisi hakkında bilgi verdiği kişilik testleri, otobiyografi, görüşme gibi tekniklere karışan önemli bir hata türüdür. Bu hata türünde birey, vereceği cevabın kendisini riskli bir duruma düşüreceğini ve riskli bir durum ortaya çıkacağını düşünürse vereceği cevabı değiştirir ve sosyal yönden uygun ve kabul edilebilir olduğunu düşündüğü bir cevap verir.)

Derecelendirme ölçeği

Kendini Anlatma Teknikleri

Otobiyografi: Bireyin kendi yaşamını yazılı olarak anlatmasıdır. Otobiyografi "sınırlı" (planlı) ve "serbest" (sınırsız, kontrolsüz) otobiyografi olmak üzere ikiye ayrılır.

Sınırlı otobiyografide öğrenciye belli konular verilerek, öğrenciden bu konular çerçevesinde yazması istenir. (Eğitim geçmişi, arkadaşlıkları gibi.)

Sınırsız otobiyografilerde ise öğrenciden kendi hayat hikayesini yazması istenir.

Arzu Listesi: Öğrencinin doyurulmamış ihtiyaçlarını, açığa vuramadığı duygularını, umut ve beklentilerini ortaya çıkarmak amacıyla düzenlenmiş sorulardan oluşan bir ölçme aracıdır. Bu sorular daha çok düşsel öğeler içermektedir. ("Sihir yapabilseydiniz..." gibi.) Arzu listesi daha çok okul öncesinde ve ilköğretimde kullanılır.

Zaman Cetveli Çizelgesi: Zaman cetveli, öğrencinin, günün saatlerini gösteren bir çizelgeye sabahdan yatıncaya kadar yaptığı faaliyetleri süresi ile birlikte kaydetmesidir.

Zaman cetveli çizelgesi

Problem Tarama Listesi: Öğrencilerin "sağlık", "okul-öğretmen-ders", "aile", "arkadaş ilişkileri-toplumsal ilişkiler", "karşı cinsle ilişkiler", "meslek-para", "kişilik" konularına ilişkin sorunlarını kendi görüşleriyle ortaya çıkarmak ve bunların çözüm yollarını belirlemek amacıyla kullanılır. Problem tarama listelerinin -özel olmayan- sonuçları, ilgililerle (öğretmen, yönetici, veli) paylaşılmalı, çözüm için işbirliği yapılmalıdır.

Soru Listesi (Öğrenci Tanıma Fişi): Öğrenciden; sağlık durumu, sosyal durumu, ailesinin ekonomik durumu gibi konularda hazırlanmış sorulara cevap vermesi istenir. Bu bilgilerin güvenilir olmayabileceği unutulmamalıdır. Elde edilen bilgiler başka teknik ve araçlarla denendikten sonra öğrencinin kişisel dosyasına özet olarak işlenmelidir.

Soru listesi

Anket: Belirli bir konuda, farklı bireylerin, görüşlerini, tutum ve duygularını belirlemek amacıyla hazırlanmış bir soru grubudur. Anketle sadece "görüş" sorulur.

Anket

Başkalarının Görüşlerine Dayalı Teknikler

Sosyometri: Bireyin üyesi olduğu grup içerisinde sosyal statü ve durumunu belirlemek, bir grupta karşılıklı kişisel ilişkileri ortaya çıkarmak için kullanılan tekniktir. (Sosyometride “Sınıfta en sevdiğini/sevmediğiniz üç kişi kimdir?” şeklinde sorular bulunur.)

Sosyometri sonucunda şu bilgilere ulaşılabilir:

- Sınıfta bir bütünlük var mı?
- Sınıfta kaç grup var?
- Çok ve az istenenler kimler?
- Hiç istenmeyen var mı, varsa kimler?
- Kız-erkek arkadaşlıkları var mı, varsa ne durumda?
- Hiç kimseyi istemeyen, kendi aleminde yaşayan var mı, varsa kimler?

Sosyometri sonuçları “sosyogram” adı verilen bir tabloya yazılır, bu şekilde değerlendirilir.

Sosyometrik test

Sosyometri uygulanırken şu kurallar uygulanmalıdır:

- Sosyometri uygulanmadan önce hangi amaçla ne tür bilgi edinmek istendiği belirlenmeli, sorular buna göre hazırlanmalıdır.
- Sonuçların gizli tutulacağı konusunda bireylere güvence verilmelidir.
- Uygulamanın yapılacağı sınıfta, öğretmen ile sınıfın ayrıca grup üyelerinin sağlıklı ilişkileri olmalıdır.
- Uygulama dostça bir ortamda zorlama olmadan yapılmalıdır.
- Uygulama belirli aralıklarla tekrarlanmalıdır.
- Sorular açık ve basit olmalıdır.
- Sonuçlar gizli tutulmalıdır.

Sosyometrinin Uygulanması: Öğrencilerin boş bir kağıda önce kendi adlarını yazması, sonra da verilen durum için 1., 2., 3. Derecede tercih ettikleri üç arkadaşlarının ismini yazmaları istenir. Üç kişi yazamayanlardan iki, o da mümkün değilse bir kişi yazmaları istenir. O da mümkün değilse kağıt boş bırakılır. Buradan elde edilen sonuçlar, değerlendirme tablosuna işlenir.

Değerlendirme tablosu

Değerlendirme tablosu sonuçlarına göre de bir sosyogram oluşturulur.

Sosyogram

Sosyogramın Yorumlanması: Hazırlanan sosyogram bize sınıftaki etkileşim örüntüsü hakkında bilgi verir. Bu ilişki türleri şunlardır:

- Liderler: Grup üyeleri tarafından en çok tercih edilen, fikirlerine başvurulana, kararlarına uyulana kişilerdir.
- Yalnızlar: Gruptan hiç kimse tarafından seçilmemiş kişilerdir.
- Çekimserler: Arkadaşları tarafından yazıldığı halde, kendisi bu arkadaşlarını yazmada çekimser davrananlardır.
- Dengesizler: Kendilerini isteyenleri istemeyip başkalarını isteyenlerdir.
- Klikler: Gruptan soyutlanmış; ama kendi aralarında ilişki içinde olan, birbirlerini seçen alt gruplardır. Bunlar bir çete gibi birbirlerine bağlıdırlar ve grubun bütünlüğünü bozabilirler.

Sosyogramdaki sonuçların faydalı olabilmesi için; sınıfta bütünlük olup olmadığı, kliklerin bulunup bulunmadığı, liderlerin sosyal, zihinsel, duygusal ya da kişilik özellikleri bakımından toplumca beğenilen kişiler olup olmadığı, grupta istenmeyenler varsa bunların istenmeme nedenleri araştırılmalıdır.

Kimdir Bu? (Bil Kim?): Birbirini tanıyan bir grup içinde bireylerin birbirleri hakkında görüşlerinin alınmasına dayanan bir tekniktir. Amaç; kişinin kendisini nasıl gördüğünü, başkalarını nasıl gördüğünü, başkalarının onu nasıl gördüğünü ortaya çıkarmaktır.

Kimdir bu?

Rol Dağıtım Tekniği: Sınıf ya da gruba bir oyunun sahneleneceği söylenir ve oyunda yer verilecek kişilerin kişilik özellikleri anlatılır ya da oyun, gruba okunur. Öğrencilerden bu rollere uygun kişileri seçmeleri istenir. Öğrenciler yazdıklarını kimseye söylememeleri ve göstermemeleri konusunda uyarılır.

Rol listesi

Sosyal Uzaklık Ölçeği: Sınıf rehber öğretmeni sınıf listesinin karşısına beş dereceli bir bölüm hazırlar. "1" en yakın, "5" en uzaktır. Her öğrenciden diğer arkadaşlarını kendisine yakınlık-uzaklığına göre değerlendirmesi istenir.

Sosyal uzaklık ölçeği

Etkileşime Dayalı Teknikler

Görüşme: En az iki kişi arasında gerçekleşen "amaçlı, planlı ve kendine özgü kuralları olan" konuşmadır. Görüşmenin özeti ve gözlenen önemli davranışlar görüşmeden hemen sonra kaydedilir.

Görüşme formu

Veli Görüşmesi: Veli görüşmesinin temel amacı veliyi eğitime katmak, onunla işbirliği yapmaktır. Veli görüşmesi sırasında; veli ile aynı dili konuşmaya, akademik bir dil kullanmamaya, veliyi ya da öğrenciyi suçlamamaya, öğrenci hakkında bilgi toplamaya çalışmaya önem verilmelidir.

Ev Ziyaretleri: Öğrencinin aile ortamı hakkında bilgi toplamak, böylece onu daha yakından tanıyarak, kendisini tanımasına yardımcı olmak amacıyla yapılır. Ev ziyaretleri sırasında; evin fizikî durumu, öğrencinin çalışma şartları, ailenin, öğrenciye katkısının ölçüsü, ailenin eğitime karşı tutumu konularına dikkat etmek yararlıdır.

Drama ve Oyun Etkinlikleri: Drama teknikleri içinde şu etkinlikler yer alır:

Psikodrama: Bireyin kendisi için kaygı ve üzüntü kaynağı olan psikolojik sorununu bir rol olarak alıp bir grup karşısında gerçek hayattında olduğu gibi oynamasıdır. Psikodramada bir “yönetici danışman” veya “terapist” ile grubu oluşturan “danışanlar” veya “izleyiciler” yer alır.

Sosyodrama: Bir grubun yaşadığı ortak durum veya sorunla ilgili rollerin grup üyeleri tarafından uzman bir kişinin yönetiminde oynanmasıdır. Burada bireyin problemlerinden çok toplumun ortak sorunları merkeze alınır. (Trafik sorunu gibi.)

Rol Oynama Tekniği: Bir olay ya da durum çeşitli yönleriyle canlandırılır.

Oyun Terapisi: Önceden hazırlanmış bir oyun ortamında serbestçe oynarken, çocukların duygu ve davranışlarının gözlem yoluyla incelenmesi şeklinde uygulanan bir terapi tekniğidir.

Diğer Teknikler

Bibliyoterapi: Bireyin, sorunları ile ilgili konularda kitaplar okumasını sağlayarak kendisine yardım etmeyi amaçlayan bir tekniktir. Okunacak bir kaynak bulunduğu takdirde bibliyoterapi uygulanabilir. Önerilecek kitaplar, danışmanlar tarafından belirlenmelidir.

Toplu Dosya

Öğrenciye ilişkin olarak, çeşitli yöntemlerle elde edilen bilgilerin, sınıflandırılarak ve özetlenerek kaydedildiği dosyalara “toplu dosya” denir. Bilgiler “kronolojik, şematize edilmiş ve düzenlenmiş” olarak kaydedilmelidir. Bu dosyalarda özel bilgilerin bulunmaması gerekir.